

РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК: 370.176+378.14

Н.Г. ГРАМА (докт. пед. наук, проф.)

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ВПЛИВУ РІЗНИХ ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Розглядається вплив різноманітних форм і періодів економізованого суспільства на фахову підготовку майбутнього педагога-вихователя. Розкриваються взаємозалежності економічного і трудового виховання та місце в ньому економічних знань.

Постановка проблеми. Економізація знань майбутнього педагога в новітній історії України являє собою систему різних елементів відмінних за структурою і характером розвитку. Вона залежить від рівня економічного розвитку суспільства і включає економічні відносини, що виникають між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання як вироблених матеріальних благ, так і наданих людині та спільноті оточенням, навколишнім, Природою, а також визначається ставленням, здатністю й інтересом особистості до нього та вмінням грамотно всім цим користуватися.

Характерною особливістю економізації знань у підготовці особистості педагога є нерівномірний розвиток, який залежить від культурно-правового, морального просторів його життєдіяльності. Кожний період характеризується актуалізацією означеної наукової галузі, виконує провідну роль і є типовим явищем для цього періоду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні тенденції і напрями підготовки фахівців у ВПНЗ щодо економізації знань досліджено у працях А. С. Нісімчука, І.Ф. Прокопенка, О.Т. Шпака. В оточенні людина спілкується з живою Природою, іншими людьми. “Формування і усвідомлення нової етики взаємозв’язку і відносин людини і природи,- як зазначає І.Ф. Прокопенко,- здійснюється з допомогою і на базі економічної науки. Процес забезпечення рівноваги з навколишнім середовищем, ... має соціальний, екологічний і економічний аспекти ” [1: 225]. Етичність поведінки особистості в економізованому оточенні залежить від самого оточення.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування методологічних підходів до економізації знань як сутнісного чинника підготовки майбутнього педагога у вищому педагогічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Економічний аспект проблеми вивчався економістами Л.Е. Епштейном, Л.М.Пономарьовим. Вони розглядають економічне виховання як сутнісний чинник розвитку народного господарства, як важливий засіб формування ставлення до праці, власності та організації діяльності.

Основи економічної підготовки підростаючого покоління розглядалися з точки зору врахування соціально-економічних передумов, орієнтування в системі виробничих відносин, розкриття об’єктивних законів розвитку суспільних відносин, готовності до праці, колективізму, що базується на діалектико-матеріалістичному марксистському розумінні особистістю економічних закономірностей суспільного розвитку.

Колективістська спрямованість ідеї економічної підготовки давала широкий спектр моральних якостей, але вихід в особистісну сферу конкретно щоденних турбот був запрограмований високим рівнем участі самосвідомості, що робить вельми благородні

завдання її значною мірою проблематичними, що не досягають мети. У зв'язку з такою постановкою проблеми дослідження становлення системи економічного навчання й виховання можна поділити на три періоди: 1-й – 70-ті роки ХХ століття. Він характеризується дослідженнями, які розкривають основні напрями економічного виховання (Н.Я.Клепач, В.Д.Попов, Л.Е.Епштейн), шляхи вдосконалення практики економічного виховання як складової комуністичного виховання мас і формування людини з новим типом мислення і ставлення до суспільної власності (А.С. Нісімчук, О.Т.Шпак). Змістом економічного виховання цього періоду було поставлено досягнення високого рівня інформаційності економічного пізнання, створення уявлення про економію ресурсів в масштабах великих економічних територій району, країни як одиниць економічних стимулів, розвитку й досягнень, що вимагає адекватного відчуття себе господарем району, країни, тобто великої економіки – адміністративної одиниці діяльності.

Значно менше уваги з боку дослідників суспільних структур комуністичного спрямування приділялось економічному вихованню особистості у структурі домашнього господарювання. Тут важливо з'ясувати частку, що припадає на економічне виховання, яке відбувається у процесі праці або трудового виховання. В структурі домашнього господарювання економічне виховання відбувається в єдності з працею, частіше за все наслідуванням прикладу старших та самоосвіти .

Спрямованість на суспільні складові економічного виховання залишає недооціненим домашнє господарювання, в якому знаходять своє вираження діяльність особистості у побуті, в сім'ї. Побут – це одна із сфер життєдіяльності особистості, в якій специфічність проявляється через функції організації відновлення життєвих сил, здоров'я, відпочинку; специфічні форми спілкування як у процесі ведення господарства, так і в процесі спільного відпочинку з рідними, близькими, іншими людьми. Специфіка проявляється і в споживанні матеріальних і духовних благ та задоволенні фізичних потреб. Зміст побуту коригується впливом різних сфер діяльності людини, в тому числі, рівня культури, економічного розвитку суспільства, його економічної політики, історичних, національних та інших традицій, структури членів сім'ї та характеру відношень тощо. Відповідно до структури, що складається у кожній сім'ї, виявляються закономірні тенденції: до розширення, покращення, удосконалення і задоволення матеріальних і духовних потреб сімейної спільноти; раціональне використання всього того, чим володіє сім'я, в тому числі й організації відпочинку; активне підвищення батьківської турботи про виховання, і насамперед, економічне виховання дітей. Водночас, нерідко особиста недалекоглядність, занедбане і поверхове ставлення до побуту і домашнього господарювання несе в собі відбиток часу, який позначається на цілих поколіннях. Сімейне господарювання пріоритетне в середньовіччі, як відмираюча галузь постала в капіталістичний і соціалістичний період, не рахуючи сімейний бізнес. Натомість незалежно від спрямування, домашнє господарювання завжди залишається найближчою ланкою у набуванні підростаючою особистістю досвіду й елементів економічного знання.

Другий період економізації знань (80-ті роки ХХ століття) характеризується розвитком науково - педагогічної думки за чотирма напрямками: 1) дослідження і впровадження у практику питань суспільно - корисної і виробничої праці дітей (в 1 – XI класах) ; 2) профорієнтаційна робота в загальноосвітній політехнічній школі; 3) відношення дітей до збереження суспільної власності, економії часу, заощадження ресурсів і охорони природи; 4) економічне виховання дітей на заняттях з навчальних дисциплін. Навчання особистості було спрямоване на прикладний характер знання про економіку, що обмежене простими прикладами на рівні побутової діяльності, що несла в собі принцип однотипності, з одного боку, і теоретичну розробку глобальних проблем економічного виховання, що не дозволяло особистості, підростаючи, охопити масштабність економічних здобутків. Їх грандіозність не проглядалась у конкретних турботах і здавалась фантастичною, а, значить, мала елементи нездійсненності, нереальності, неосязності. До третього періоду (90-ті роки ХХ століття) слід віднести вивчення економічної свідомості як

відносно самостійного виду суспільної свідомості, процеси функціонування економічних ідей і поглядів, їх роль у життєдіяльності людей і співвідношення між ними, а також рівень злиття думки і дії. Останнє найточніше відображає зміст економічної свідомості і взаємозв'язок та взаємодію з іншими видами суспільної свідомості. За цей час зібрано значний фактичний матеріал з економічного виховання дітей і молоді у школах, навчально-виробничих комбінатах, таборах праці й відпочинку, про природоохоронну роботу та інші. Економічне виховання зводилося до інформаційності знання, з одного боку, і прикладного характеру знань, з іншого. Така тенденція в педагогіці економічного виховання розкривали його смисл, але приземленість пізнання дітьми не дозволяла глобально мислити, через відсутність у них достатнього досвіду, що знижувало ефективність засвоєння економічних знань.

Важливими із концептуальних положень потрібно назвати думку низки авторів (М.І.Горлач, І.Ф.Прокопенко, В.К.Розов) про взаємозв'язок економічного і трудового виховання. Уявлення про економічне виховання і навчання автори пов'язують з відмінностями між трудовим і економічним вихованням в підготовці до праці. На їхню думку, ці відмінності полягають у тому, що трудове виховання готує людину до взаємодії з природою задля одержання продуктів праці, що йдуть на задоволення своїх потреб, а економічне – до ефективної організації взаємодії людини з природою з метою економії часу, витраченого на працю. При цьому, економічне виховання сприяє включенню молоді не тільки у сферу виробництва, але й у відношення до розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. Водночас, автори підкреслюють приналежність економічного і трудового до двох різних видів виховання [2, 3].

В.Д.Попов запропонував концепцію нероздільності трудового й економічного виховання. Аргументами йому слугувало таке: 1) у вихованні фізичною працею молодь повинна набувати духовної потреби в економічній грамотності; 2) фізична праця як засіб не повинна абсолютизуватися і повинна знаходитися в органічній єдності з розумовою працею; 3) включення дітей у фізичну працю – це ще не показник поєднання навчання з продуктивною працею, тобто спрямованою на одержання конкретного результату. Сізіфова – теж праця, але безплідна. А потрібна економічно обґрунтована праця [1, С. 256]. Доцільність праці завжди визначається її економічними показниками ефективності, прибутковості.

Шмідт Р. в книзі “Искусство общения” описує практичні заняття з проблеми комунікації з метою побудови гармонійних відносин з людьми, запобігання і відвернення конфліктних ситуацій, які *виникають у різних сферах життєдіяльності людини*: а) побут; б) сім'я; в) взаємні стосунки з колегами (навчальне навантаження) по роботі; г) в лікарнях (пацієнт і лікар) тощо. Такі рекомендації корисні і педагогу–вихователю особливо в тих випадках, коли інший розгнівався, агресивно налаштований. Саме від педагога вимагається вміння своєчасно похвалити дитину, в тому числі й без слів (підбадьорюючий або докірливий погляд), і в окремих випадках повідомити щось приємне, або неприємне, якісь збитки.

Таким чином, економізація – це процес розповсюдження і утвердження специфічних знань про предметну діяльність людини, що бере участь в організованому навчанні і побутово-господарській діяльності, висвітлення їх економічного змісту, коригування змісту навчання і виховання, насичення його ціннісно орієнтованим смислом.

Отже, залежно від змісту діяльності можна виділити такі концепції економізації знань педагога:

1. Державну:

- колективістської спрямованості, як засіб формування ставлення до праці, власності, організації діяльності;
- особистісної спрямованості на саморозвиток;

2. Освітнянські концепції, що вивчають:

- мистецтво спілкування та інші напрями підготовки майбутніх фахівців у вищій освіті;
- взаємозв'язок економічного і трудового виховання особистості;
- етичність поведінки особистості в економізованому оточенні;
- використання педагогом методики володіння знаннями та розробки ситуацій в різних сферах навчальної діяльності тощо.

Економізуюча роль педагога – вихователя проявляється у:

- визначенні ступеня економізації діяльності дітей відповідної вікової категорії;
- розробці на основі інваріантних і варіативних програм, посібників, методичних матеріалів економічного змісту в методиці економічного виховання дошкільників;
- впровадженні елементів економічного виховання дітей у навчально-виховний та побутово-господарчий процес;
- формуванні економічних вмінь і навичок у дітей в усіх режимних моментах економізованого характеру;
- формуванні економічно ціннісних орієнтацій у дітей та розкривати їх етичність;
- контролюванні поведінки дітей в економічно ситуаціях та визначенні її рівня;
- формуванні економічних понять.

Всі перелічені параметри стосуються ролі педагога - вихователя, як фахівця в економізації навчального простору, в який занурюється особистість щодо:

- змісту навчального матеріалу;
- змісту побутово-господарської діяльності;
- сумісної діяльності суб'єктів;
- спілкування суб'єктів предметної діяльності.

Як бачимо, педагог – вихователь повинен на фаховому рівні оволодіти методикою економічної грамоти, що структурно проявляється через економічні уявлення, економічні навички і вміння, економічно ціннісні орієнтації, економічні поняття і виступає тлом наповнюючим економічним змістом його діяльність як процес систематичного впливу на розвиток особистості у підготовці її до виробничої, соціальної і культурної діяльності, що має економізований зміст і смисл.

Тенденціями економізація знань з підготовки майбутнього фахівця ВПНЗ виступає: а) економічно обґрунтована діяльності дитини в дошкільному закладі освіти, що розглядається нами за допомогою прийомів спостереження, встановлення взаємовідносин, організації різних видів діяльності; б) економічно переконливе спілкування дитини в сім'ї, що відбувається на рівні побутово-господарської діяльності; в) аргументоване спілкування з ровесниками дозволяє економізувати на життєвському рівні певну частину предметної діяльності в діях і мовленні; г) вплив сумісної діяльності дитини з ровесниками і дорослими на її економічний розвиток, що здійснюється через: розвиток економічного словника особистості, розв'язування ситуацій у побуті, господарській діяльності, навчанні.

У процесі засвоєння економізованих знань; умінь і навичок спілкування, куди входить також і вільне володіння економічним словником в організації методичної діяльності, за допомогою якої висвітлюються інтегровані знання у формі міжпредметних зв'язків, що забезпечують економічно доцільну поведінку в Природі; володіють економічно ґрунтовними знаннями і вміннями щодо вироблення продуктів дитячої діяльності, в тому числі, праці, художньо практичних виробів та інших видів практичної діяльності; започатковують компоненти ціннісної орієнтації на партнерські, конструктивні здібності, якісні характеристики особистості, що в сукупності складає економічну компетенцію та фахову готовність педагога – вихователя до економічного виховання дітей і виступає її умовою.

Література:

1. Попов В.Д. Экономика плюс педагогика: Очерки об экономическом воспитании молодежи. – М.: Мол.гвардия, 1986. – 288 с.
2. Прокопенко І.Ф. Людина у світі економіки та бізнесу: Експериментальний підручник для середньої загальноосв.шк. –Х.: Основа, 1995. – 310 с.
3. Розов В.К. и др. Непрерывное экономическое образование студентов. //Сов.педагогика, 1988. - №5. –С.78 – 83.

Надійшла до редколегії 02.04.2010

Грамма Н.Г. Личность будущего воспитателя как источник влияния разных факторов на развитие его экономической грамотности

Рассматривается влияние различных форм и периодов экономизированного общества на профессиональную подготовку будущего педагога-воспитателя. Раскрываются взаимозависимости экономического и трудового воспитания и место в них экономических знаний.

Gramma N.G. Personality of future educator as source of influence of different factors on development of his economic literacy

The influence of the different shapes and periods economizing of a society (community) on professional training of the teacher - tutor establishment is considered. The interdependences of economic and labour education and place in them of economic knowledge are opened.